

Theo Hetteema

Kerk en internet: over de gemeente en haar wereldwijde wezen

Verschenen in: Theo L. Hetteema en Leo Mietus (red.), *Pennenvruchten. Bijdragen voor geloofsontmoeting in Vrije Evangelische Gemeenten*, Brochurereeks nr. 41, Velp: Bond VEG, 2014, p. 60-68.

Dit is een bewerking van een lezing, door Theo Hetteema gehouden op 22 juni 2010 in Utrecht op een conferentie over vernieuwende kerkvormen.

a. Internet en de kerk: de paradox van veraf en dichtbij

Mijn gedachten over kerk en internet begin ik met een verhaaltje.

Ik sprak met een vrouw die een aantal jaren geleden lid was geworden van een protestantse gemeente. De reden daartoe was, dat ze twee kinderen had die ze wilde laten dopen. Als kind was ze gelovig opgevoed, maar door de jaren heen was het contact met de kerk verwaterd geraakt, mede doordat ze trouwde met een niet-kerkelijke man. Maar nu ze twee kinderen had gekregen, voelde ze het besef dat ze deze kinderen in een gelovige gemeenschap wilde opvoeden. Daarom legde ze contact met een kerk, had een aantal gesprekken met de predikant en liet na zekere tijd haar kinderen dopen. Ze komt regelmatig met de kinderen naar de kerk en is nu ook actief als leiding in de kindernevendienst.

Dit is een prachtige geschiedenis, waar ik verder niet over wil uitweiden. Waar het me nu om gaat is de manier waarop ze contact legde met de kerk. Ze vertelde me namelijk dat ze op internet met Google gezocht had met de zoektermen 'kerk' en de wijk waar ze woonde. Zo kwam ze bij de website van de plaatselijke protestantse gemeente en na een e-mail aan de webmaster kwam ze in contact met de predikant. Het vervolg is bekend.

Pas nadat ze lid van de kerk was geworden, ontdekte ze dat haar buurvrouw, die in het appartement naast haar woont, ook lid van

dezelfde kerk is en daar zelfs ouderling is en actief op allerlei fronten in het kerkenwerk.

Wat mij nu fascineert is dat iemand de wegen van het wereldwijde web bewandelt om een plaatselijke kerk te vinden, terwijl ze zich er niet van bewust is dat een actief lid van een kerk waarnaar ze op zoek is, vlak naast haar woont!

Nu zou ik kunnen gaan klagen over de moderne tijd, waarin allerlei persoonlijke contacten zijn vervangen door de virtuele wereld van het internet, dat met de beeldschermen van computers en smartphones alle aandacht naar zich toe lijkt te trekken. Maar in dit geval is dat onpersoonlijke internet wel een prachtig middel geweest waardoor iemand bij een plaatselijke geloofsgemeenschap betrokken raakte. Het is wel paradoxaal dat het blijkbaar gemakkelijker is om via een wereldwijde zoekopdracht een kerkelijk contact te leggen dan door eenvoudigweg met je buurvrouw te praten over je wensen en verlangens. Misschien hebben we ons een tiental jaren lang kunnen voorhouden dat internet handig is om informatie op te zoeken: de vertrektijd van de trein, omleidingen op de snelweg of de programmering van de bioscoop. Maar voor de échte vragen van het leven, zeker als het gaat om geloofsvragen, moest je het toch wel hebben van echt, menselijk contact. Het is de vraag of dat vandaag de dag nog wel opgaat.

In dit voorbeeld is het nog wel zo, dat het internet vooral een opmaat is naar face to face menselijk contact. Het internet vervangt het menselijk contact niet. Maar blijkbaar is het dus wel zo dat de eerste uitstraling van deze kerk op mensen via internet verloopt en niet via de uitstraling van haar leden. Dat wil ik als een gegeven laten staan, zonder daar een oordeel over te geven. Het is de taak van de kerk om te getuigen van haar identiteit en boodschap over Jezus Christus. Blijkbaar creëert het internettijdperk voor dat doel andere mogelijkheden dan we tot nu toe in het computerloze tijdperk hebben gehad. Dan komt er voor mij als theoloog een interessante vraag naar voren: wat is de invloed van het gebruik van internet op het besef en de communicatie van kerkelijke identiteit?

Om die vraag te behandelen zou je het hele spectrum van kerken in hun relatie tot internet moeten beschouwen: van kerken die van huis uit niets met internet hebben tot aan kerken die alleen op het internet voorkomen. Ik beperk me in deze bijdrage tot een blik op enkele kerkvernieuwingsbewegingen, om van daaruit tot bredere gedachtevorming te komen.

b. Emerging churches op het internet

Ik wend me eens tot enkele zogenaamde 'emerging churches'. Deze 'opkomende kerken' situeren zich nadrukkelijk in een postchristelijke context: ze positioneren vrijmoedig hun christelijke identiteit, maar leunen niet meer op de traditionele machtsaanspraken van kerken en hebben ook weinig behoefte aan kerkinterne conventies en machtsverdelingen. In hun vervormen en gemeenschapsleven zoeken ze nadrukkelijk vernieuwing.

Vanwege die vernieuwende kant mogen we in dit kerkelijk segment heel wat verwachten op internetgebied. Deze emerging churches zullen geen aarzelingen hebben om moderne media te gebruiken in het presenteren van hun kerk en het vormgeven van het kerkelijke gemeenschapsleven.

Ik beperk me tot een paar Nederlandse voorbeelden van meeging churches. Zo kijk ik naar de Amsterdamse gemeenschap 'Zolder 50'. Deze 'postevangelische' gemeenschap, zoals ik ze zou typeren, presenteert zich op hun website (www.amsterdam50.nl) met een eigen geloofsbelijdenis, die gebaseerd is op de apostolische geloofsbelijdenis en de geloofsbelijdenis van Nicea. We lezen achtereenvolgens geloofsartikelen over de Bijbel, God, de mens, Jezus Christus, Verlossing, De Heilige Geest, het eeuwige leven, de opstanding van de doden, de doop en het Avondmaal, en de kerk. Over de kerk wordt gezegd dat:

De wereldwijde kerk bestaat uit alle ware gelovigen, die samenkomen in plaatselijke kerken voor aanbidding, gebed, broederschap en onderricht, om gevormd te worden naar het beeld van Christus en toegerust te worden tot het Grote Zendingsbevel dat Christus aan zijn

leerlingen gaf in Matteüs 28,19-20. Het is interessant dat het wezen van de kerk in deze opvatting missionair is. Christus heeft de opdracht tot zending aan zijn leerlingen gegeven en de kerk wordt gevormd om die opdracht uit te voeren.

Een andere geloofsgemeenschap is de Thugz Church in Rotterdam, een geloofsgemeenschap die voortgekomen is uit werk onder Antilliaanse jongeren ('Tuig': thugz in de straattaal). Op hun website staat over de kerk geformuleerd:

We zijn een kerk voor jongeren en ouderen. We geloven dat de kerk niet zomaar een gebouw is maar een familie van mensen die God beter willen leren kennen. Binnen die familie is niemand beter of slechter dan een ander. We zijn allemaal kinderen van dezelfde Vader. Bij Hem zijn er geen verschillen tussen arm en rijk, dik of slank, jong of oud, blank of gekleurd... We proberen een familie te vormen die elkaar ondersteunt. De kerk is er niet alleen voor zondag. (www.thugzchurch.nl, bezocht mei 2010; inmiddels is de Thugz church in andere vorm doorgedaan onder de noemer Church4all).

In deze omschrijving van kerk-zijn gaat het om omvatten en wederzijdse ondersteuning. Hier lezen we niets over aanbidding, onderricht of het zendingsbevel, al zullen deze elementen ongetwijfeld een rol spelen of hebben gespeeld. Het familiegevoel is het allesbepalende.

c. Verder op zoek

Dit zijn natuurlijk slechts twee voorbeelden, en ik zou nog heel wat andere er aan toe kunnen voegen. Het valt me bij mijn rondgang langs websites van kerken wel op, dat de statements over de aard van de kerk vrij verborgen staan, vaak op een subpagina over identiteit, die je slechts door muisklikken via een menubalk kunt bereiken. Wat er als kenmerken op zo'n subpagina wordt genoemd, zie je niet altijd terug

in de kernwoorden die de homepage bepalen of de feitelijke boodschappen en activiteiten die de gemeenschap op internet uitvent.

De uitingen over kerkelijke identiteit zijn op de keper beschouwd vrij conventioneel. De traditionele kenmerken van de kerk, zoals ze in de dogmengeschiedenis zijn geformuleerd, komen er min of meer in terug: de Kerk is heilig, katholiek (algemeen), apostolisch en één. Maar ook het woordgebruik van de identiteitsformuleringen is meestal vrij traditioneel.

In het algemeen vind ik het internetgebruik van de emerging churches zoals ik dat tegenkwam vrij conventioneel, en niet veel verschillend van de internetpresentaties van gevestigde kerken. Dat heeft ermee te maken dat het hier vooral gaat om plaatselijke gemeenschappen, die het internet gebruiken als ondersteunende vorm van communicatie, maar de hartenklop van hun gemeenschapsleven vinden in *real life* ontmoeting en viering.

Ook voor veel kerkvernieuwingsbewegingen is het internet (in de vorm van websites, weblogs en sociale media) niet veel anders dan het kerkblad in de traditionele kerk. Het functioneert als een aankondiging van activiteiten en als platform om opbouwende meditaties en geloofsoverwegingen te delen.

Dat is echter nog maar een fractie van wat het internet aan mogelijkheden biedt. Daarom wil ik in het vervolg wat brainstormen en noem ik drie van zulke mogelijkheden.

d. Drie mogelijkheden

Allereerst is het aanwezig zijn op internet iets wat een eigensoortige activiteit van de kerk kan zijn: surfen, liken en posten zijn even zo goed kerkelijke handelingen als gespreksgroepen, bazars voor een goed doel en een bezoek met een bloemetje afleggen.

Internet is een middel om acties op gang te brengen en te ondersteunen. Allerlei situaties van onrecht in de wereld kunnen onder de aandacht worden gebracht via de virtuele media. Ik denk

alleen al aan het Pakistaanse meisje Malala Yousafzai, die via een weblog verslag deed van het onrecht dat 65

Talibanstrijders meisjes in Pakistan aandoen. Ze werd wereldwijd bekend toen ze zelf daarvan slachtoffer werd. Wat zou haar strijd zijn geweest zonder de ondersteuning van internet, websites, twitter, etc.?

Wanneer wij als gemeenten een diaconale taak hebben, dan zouden we die ook op het internet moeten uitoefenen: ondersteunen van acties op het gebied van zending en werelddiaconaat, strijd voor gerechtigheid en een waardig leven. Die inzet speelt zich voor een groot deel af in de virtuele wereld. De solidariteit van christenen op dat vlak zou geen individuele zaak alleen moeten zijn, maar ook iets van kerkelijke gemeenschappen. Die kunnen present zijn op het internet om daarmee hun identiteit gestalte te geven in diaconaat en pastoraat. Waar blijft de winterdijken?

En waar blijft de pastorale facebookbezoeker? Ook in het onderling meeleven van het pastoraat zou aanwezigheid in de virtuele wereld veel meer een rol kunnen hebben. Met het traditionele huisbezoek door voorganger, bezoekerouderling of bezoekermedewerker heb je een kerkelijke vorm waarmee je slechts een beperkte groep bereikt. Wat deel je allemaal wel niet wanneer je als virtuele bezoekermedewerker van een kerkelijke gemeente *vriend* met iemand bent op facebook? Wat voor mogelijkheden van getuigenis en ondersteuning liggen daar allemaal in?

Ten tweede biedt het internet mogelijkheden om van virtueel contact naar feitelijke ontmoetingen te komen. Ik denk aan het mooie fenomeen van flash mobs: een *real life* ontmoeting wordt via sociale media afgesproken, waarbij mensen onverwachts op een plek in de openbare ruimte verschijnen en een moment van presentie (optreden, dans) verzorgen.

Het is een mooi voorbeeld van een 21e eeuwse *event*: het komt allemaal niet voort uit vaste organisaties met leden die hun commitment aan zo'n organisatie uitspreken. Het gaat om

bijeenkomsten, waarin mensen een eenmalige *connectie* maken, iets delen en daar vervolgens via internet weer uitgebreid verslag van doen.

Blijkbaar is dat een vorm van gemeenschapsleven die in deze tijd voorkomt. We kunnen het als kerkelijke gemeente afkeuren, omdat wij als kerk helemaal gebouwd zijn op langdurige commitment aan een groep, uitgaan van het onderschrijven van blijvende uitgangspunten en geloofsartikelen en gericht zijn op een steeds grotere participatie in activiteiten en bestuur van de kerkelijke gemeente.

Dat is een heel andere wereld dan die van de eenmalige flash mob. Maar als die flash mob nu ook een deel van het maatschappelijk leven is, is er dan niet een heel terrein waarin de kerk niet echt goed present is? Daarmee laten we kansen liggen. Er zijn kerkelijke verspieders nodig, die zich willen mengen in het eenmalige en losse delen en verbinden van de maatschappij, zoals we dat op internet tegenkomen.

Ten derde denk ik aan gemeenschapsvorming op het internet: het internet niet alleen gebruiken als ondersteuning in de communicatie van je plaatselijke gemeente, maar een gemeenschap creëren die elkaar via het internet ontmoet. Op dit vlak is de PKN recent actief geworden met www.mijnkerk.nl. Deze website is opgezet om een virtuele plek te bieden aan de asielzoekers en gelovigen die geen behoefte hebben aan een plaatselijke gemeente, of een deel van hun geloofsbehoeften op die plek niet kwijt kunnen. Via de website moet een geloofsgemeenschap ontstaan, compleet met een eigen webdominee, ds. Fred Omvlee, die bij zijn bevestiging een stola droeg met de symbolen van twitter en facebook.

De website heeft een wat aarzelende start gemaakt en er valt van alles over te zeggen, maar het initiatief is in ieder geval een goed voorbeeld hoe gemeenschapsvorming via internet niet als secundair wordt gezien, maar als een volwaardige vorm om het evangelie onder elkaar te delen.

e. Een hernieuwde kerk

In het gebruik van de media zitten veel meer mogelijkheden dan de kerk tot nu toe gebruikt. Dan betreft het niet alleen het uitventen van bestaande activiteiten van een gemeente, maar ook het aangaan van nieuwe activiteiten door zich in de wereld van het internet te begeven. Ten diepste, en dat is wat mij als theoloog vooral interesseert, leidt de wereld van het internet tot een hernieuwde kerkelijke identiteit en gestalte, waardoor nieuwe mogelijkheden van presentie en getuigenis in de maatschappij zich voordoen. Ik spreek van een hernieuwde identiteit. Maar komen in die identiteit eigenlijk niet de traditionele en blijkbare basale noties van de kerk terug?

De kerk noemt zich heilig, dat is volop staand in de wereld en toch onderscheiden door de Geest. Juist het internet biedt de mogelijkheden om met de vormtaal van het huidige leven aan de slag te gaan en die te 'heiligen' door ze te verbinden aan het eigen getuigenis en verhaal van onze geloofsgemeenschap.

De kerk is katholiek, dat wil zeggen algemeen, met algemene geldigheid en een vertrouwen dat we in al onze gestalten iets van Gods presentie uitdrukken en bij elkaar erkennen. Dat is precies het basisvertrouwen om de communicatie van het wereldwijde web in te stappen.

De kerk is apostolisch, ze gaat terug op de apostelen, die als eersten gehoor hebben gegeven aan Jezus' zendingsbevel. In hun werk zochten ze voortdurend nieuwe groepen op en nieuwe mogelijkheden van communicatie. Lees het Bijbelboek Handelingen er maar op na. Wat zou Paulus allemaal voor mogelijkheden hebben gezien om zijn apostolaire taak in het stichten en opbouwen van gemeenten vorm te geven? Geloofsgemeenschappen stichten en die blijven bereiken, ook al ben je niet lijfelijk aanwezig: daarin bestond Paulus' werk. Als er toen skype had bestaan...

De kerk is één. Het is fascinerend hoe allerlei lokale verschillen worden overbrugd door communicatie via internet. Eenheid in

verscheidenheid is evenzeer een kenmerk van de kerk als van internetgemeenschappen en connecties. 68

Het is gemakkelijk om als theoloog te wijzen op de gevaren van moderne media, op het verslavende aspect ervan en op de verschraving van het intermenselijke contact, die erdoor optreedt. Zo ging het ook toe bij de opkomst van de radio en later van de televisie, die nu een vanzelfsprekend deel van ons leven zijn geworden. Ik zie het meer als een theologische taak om het potentieel te benoemen van wat deze communicatiemedia voor ons gemeenschapsleven en onze getuigende presentie in de maatschappij kunnen betekenen. Dan zou ik de stelling er wel aan willen wagen dat de vernieuwende kerkelijke vormen en mogelijkheden rond internet ons bepalen bij de basale noties van de kerk, die wellicht in ons gewone gemeentelven wat ondergesneeuwd zijn geraakt... Dat daagt ons uit om blijvend oog te houden voor de nieuwe mogelijkheden van kerk en internet.